

Мирону Онуфрійовичу Лозинському — 75 років

22 серпня виповнилося 75 років відомому вченому в галузі органічної хімії — хімії гетероциклічних сполук та хімії біологічно активних речовин, технології тонкого органічного синтезу — доктору хімічних наук, професору, академіку НАН України Мирону Онуфрійовичу Лозинському.

З його ім'ям пов'язаний розвиток фундаментальних досліджень у хімії п'яти-, шестичленних кисень-, азот-, сірковмісних гетероциклічних сполук і їх конденсованих систем, з'ясування природи взаємозв'язку будови органічних сполук, їх фізико-хімічних властивостей, характеру біологічної активності та створення на цій основі нових типів лікарських препаратів для медицини і ветеринарії, засобів хімізації сільського господарства, органічних матеріалів різного призначення, в тому числі хімічних добавок до полімерних матеріалів на основі полівінілхлориду, інгібіторів накипоутворення, антимікробних добавок до мастильно-охолоджувальних рідин, що знайшли широке застосування в промисловості.

У 1956 році М.О. Лозинський закінчив хіміко-технологічний факультет Львівського політехнічного інституту (тепер Національний університет „Львівська політехніка”). Свою alma mater він завжди згадує з любов'ю і теплотою, з почуттям щирої вдячності своїм учителям — професорам Я.П. Беркману і Т.І. Юрженку, доцентам Б.Г. Болдиреву і О.К. Літковцю, які прищепили йому любов до наукової роботи, наполегливість, почуття добра і оптимізму.

Після завершення навчання у вузі М.О. Лозинський отримав розподіл на роботу в Рубіжанську філію Науково-дослідного інституту органічних напівпродуктів і барвників (НДІПіБ) Міністерства хімічної промисловості (СРСР). У Рубіжному (1956—1958) він виконав свою першу наукову роботу, присвячену синтезу нових тіюіндигоїдних барвників. Саме тут, у цехах синтезу барвників Рубіжанського хімічного комбінату, пройшов школу хіміка-технолога тонкого органічного синтезу.

В подальшому життєвий і творчий шлях М.О. Лозинського пов'язаний з Інститутом органічної хімії (ІОХ) АН УРСР. У 1958 році він вступив до аспірантури і у 1962 захистив кандидатську дисертацію на тему „Синтез та вивчення 1,5-діарил-3-хлороформазанів і арилазохлорооцтових кислот”. З 1963 по 1972 рік працював у відділі хімії біологічно активних сполук. У цей період об'єктами його досліджень були арилімідоіл- і арилгідразоноілхлориди шавлевої кислоти. Дослідження з цієї тематики були покладені в основу його докторської дисертації „Хімія хлороангідридів іміношавлевої кислоти”, яку він захистив у 1974 році.

На протязі 1971—1980 років М.О. Лозинський працює на Дослідному виробництві (ДВ) ІОХ АН УРСР начальником відділу моделювання технологічних процесів органічного синтезу. Це був період плідної співпраці М.О. Лозинського з Л.М. Марковським (тоді — заступник директора інституту), який був куратором ДВ ІОХ АН УРСР. У цей час були налагоджені тісні зв'язки з промисловими підприємствами, успішно вирішувались наукові і технологічні проблеми створення широкого асортименту хімічних продуктів, у тому числі хімічних добавок до полівінілхлориду — пластифікаторів, термо- і світлостабілізаторів, біоцидних добавок до мастильно-охолоджувальних рідин (МОР), субстанцій лікарських засобів для потреб медицини та ветеринарії.

До інституту М.О. Лозинський повертається у 1980 році; він займає посаду завідувача відділу хімії біологічно активних речовин і водночас залишається керівником Центральної заводської лабораторії Дослідного виробництва, де сприяє успішному впровадженню в народне господарство наукових розробок інституту.

У 1983 році М.О. Лозинського було призначено заступником директора інституту з наукової роботи, у 1998 — виконуючим обов'язки директора Інституту. Успішна наукова, науково-організаційна і виробнича діяльність вченого були високо оцінені науковою громадськістю і в 1990 році його обрали членом-кореспондентом Академії наук УРСР за спеціальністю „Органічна хімія”.

Майже п'ятнадцятирічний досвід роботи заступником директора, обізнаність з усіма інститутськими проблемами, бездоганна репутація та авторитет серед співробітників, визнання в академічних колах сприяли обранню М.О. Лозинського в 2000 році на посаду директора Інституту органічної хімії НАН України, на якій він працює і понині. З перших кроків на цій відповідальній посаді Мирон Онуфрійович приділяє величезну увагу подальшому розвитку та зміцненню високого авторитету, що був здобутий інститутом у минулі роки, постійно піклується про збереження наукових шкіл, що склалися в інституті, та його тематику. В цьому ж році його було обрано дійсним членом Національної академії наук України.

М.О. Лозинським виконані всебічні дослідження з синтезу та реакційної здатності похідних арилгідразоноїлхлоридів та арилімідоїлхлоридів аліфатичних дикарбонових кислот і показано, що вони є важливими синтонами для одержання різноманітних типів гетероциклів. При цьому відкрито перегрупування *o*-нітратів арилімідоїлщавлевої кислоти в нітроаніліди щавлевої кислоти. Знайдені нові реакції рециклізації гідразонів 2-ацилметил-1*H*-бензімідазолів у нові гетерозаміщені бензімідазола і піразола. Вперше синтезовано СН-кислоти — похідні фторованих α -дикетонів, що мають атом кисню у фторованому фрагменті. З використанням цих синтонів отримано гетероциклічні сполуки з фторовмісними замісниками. Разом із співробітниками виконано великий обсяг досліджень із вивчення реакційної здатності органічних сполук з активною метиленовою групою в реакції Яппа–Клінгемана та хімічних властивостей нових типів гетероциклічних систем — 5-арил-1,3-дитіан-1,1,3,3-тетраоксиду і 1,3-дитіантан-1,1,3,3-тетраоксиду.

Розроблено серію нових гетероциклізацій, які не мають прямих аналогів у хімії гетероциклів і дають можливість отримувати раніше невідомі сполуки з фармакофорними групами. По-перше, це — рециклізації функціоналізованих похідних бензімідазолу, бензотіазолу та піридазину з утворен-

ням сполук, відповідно, піразолу, піразоло[4,3-*b*]-[1,4]бензотіазину та (4-піразолілметил)азагетероциклів. По-друге, це — нова модифікація трикомпонентної реакції Ганча, що дозволяє на основі 4-(диметиламіно)бензальдегіду легко і в одну стадію отримувати γ -незаміщені піридини, в тому числі конденсовані з іншими циклами. Також знайдено шляхи синтезу нових полігетероциклічних систем — [1,3,4]оксазоло[2',3':2,3]піримідо[1,6-*a*]-бензімідазолу та піразоло[5',1':2,3]піримідо[1,6-*a*]бензімідазолу — і запропоновано метод синтезу раніше недоступних 4-арил-1,4,5,10-тетрагідропіразоло[3,4-*b*][1,5]бензодіазепінів.

Вперше знайдено, що 5-бензоїл-3-етоксикарбоніл-6-метилтіодигідропіридин-2-они селективно реагують з гетероциклічними азотовмісними 1,3-динуклеофілами, утворюючи при цьому ряд конденсованих поліциклічних гетеросистем, в тому числі і нових, раніше не описаних піридо[2,3-*d*]-[1,2,4]тріазоло[1,5-*a*]піримідинів, піразоло[1,5-*a*]піридо[2,3-*d*]піримідинів, піридо[2,3-*d*]піридо[2',3':3,4]піразоло[1,5-*a*]піримідинів, 5*H*-піридо[2,3-*d*]гіазоло[3,2-*a*]піримідинів та бензо[4,5]імідазо[1,2-*a*]піридо[2,3-*d*]піримідинів, будова яких доведена сучасними фізичними методами — спектроскопією ЯМР ^1H , ^{13}C , ІЧ- та рентгеноструктурним аналізом.

Відкрита нова рециклізація, в яку вступають 5-бензоїл-3-етоксикарбоніл-6-метилтіодигідропіридин-2-они при дії азотовмісних 1,4- та 1,5-динуклеофілів (1,2-діамінобензолу, 1-аміно-2-меркаптобензолу, 1,2-діаміноетану, 1,3-діамінопропану). Рециклізація має загальний характер і може використовуватись як препаративний метод синтезу невідомих раніше похідних 2-піранону.

Під керівництвом М.О.Лозинського створено субстанції оригінальних лікарських препаратів — актопротектора Бемітил, антигіпоксанта Томерзол, антимікробного засобу Ломаден. Розроблені промислові технології одержання препаратів Етоній і Декаметоксин. У співдружності з Інститутом біохімії ім. О.В.Палладіна НАН України та Інститутом фармакології і токсикології АМН України запропоновано новий протипухлинний препарат Мебіфон для лікування захворювань молочної залози. Спільно зі співробітниками Українського науково-дослідного інституту педіатрії, акушерства і гінекології АМН України в медичну практику впроваджено оригінальний утеростимулятор Адемол.

М.О. Лозинський є автором 6 монографій, понад 500 наукових праць, опублікованих у вітчиз-

зняних і зарубіжних виданнях, біля 300 винаходів і патентів. Підготував 1 доктора та 10 кандидатів наук.

Інтенсивну та плідну наукову роботу Мирон Онуфрійович успішно поєднує з науково-організаційною, адміністративною та громадською діяльністю. Він очолював Експертну раду з органічної, біоорганічної, елементоорганічної хімії, хімії високомолекулярних сполук, нафтохімії і вуглехімії ВАК України. Як голова наукової ради НАН України з проблеми „Органічна хімія” М.О. Лозинський проводить велику роботу з координації наукових досліджень у галузі органічної хімії, що здійснюються в наукових установах та вищих навчальних закладах України. Він був головою організаційних комітетів XVI—XIX, XXI українських конференцій з органічної хімії, міжнародного наукового симпозиуму, присвяченого 100-річчю від дня народження академіка О.В. Кірсанова, конференції з хімії азотвмісних гетероциклів, що була присвячена пам'яті академіка НАН України Ф.С. Бабичева; особисто брав участь у багатьох міжнародних конференціях.

Мирон Онуфрійович Лозинський впродовж багатьох років плідно працює головним редактором Журналу органічної та фармацевтичної хі-

мії, заступником головного редактора Українського хімічного журналу та членом редколегій Журналу органічної хімії, Фармацевтичного журналу, *Ukrainica bioorganica acta*, Хімії гетероциклических соединений.

Діяльність академіка НАН України М.О. Лозинського як вченого високо оцінена державою. Він має високе звання — Заслужений винахідник України, відзначений урядовими нагородами: Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, орденом „За заслуги” III ступеня, нагрудним знаком „Знак Пошани”, Почесною Грамотою Президії АН УРСР, Золотою медаллю „За вклад у науку і наукове партнерство” Російської Федерації, п'ятьма медалями ВДНГ СРСР та дипломом ВДНГ УРСР. Він — лауреат премії ім. А.І. Кіпріанова НАН України.

Весь свій науковий авторитет, організаторський талант, багаторічний досвід, вируючу енергію, глибокі знання Мирон Онуфрійович Лозинський щоденно віддає справі розвитку хімічної науки в Україні.

Наукова громадськість щиро вітає Мирона Онуфрійовича зі славним ювілеєм, бажає йому міцного здоров'я, наснаги, довгих та щасливих років життя, нових творчих здобутків.